

Asia: VN/33727/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä laiksi ammatillisen koulutuksen toiminnanohjauksen kokeilusta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleisiä huomioita esitysluonnoksesta

Näkövammaisten liitto ilmaisee huolensa oppimateriaalien ja sähköisten oppimisympäristöjen saavutettavuuden vaateen näkymättömyydestä. Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset opiskelijat tarvitsevat saavutettavia digitaalisia oppimateriaaleja ja aineistoja. Lain tulisi selkeästi ja yksiselitteisesti velvoittaa oppilaitokset varmistumaan siitä, että niiden käyttämät oppimateriaalit ja oppimisympäristöt täyttävät nämä ehdot.

Näkövammaisten liitto haluaa myös huomauttaa, että ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöä muutettaessa on otettava huomioon YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Sopimuksen 24 artikla käsittelee koulutusta ja artikla velvoittaa takaamaan yhdenvertaisen oikeuden koulutukseen. Näkövammaisia ja kuulonäkövammaisia ihmisiä ei pidä sulkea koulutusjärjestelmän ulkopuolelle heidän vammaisuutensa vuoksi ja vammaisia ihmisiä varten on tehtävä heidän tarvitsemansa yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset.

YK:n Vammaissopimuksen 9 artikla käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta mukaan lukien sähköiset palvelut, kuten sähköiset oppimisympäristöt. Ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöä uudistettaessa on huomioitava näkövammaisten opiskelijoiden tarpeet ja varmistuttava koulutuksen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta.

Ammatillisen koulutuksen kokeilua koskevat säädösehdotukset

Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä, että myös vaativan erityisen tuen oppilaitoksilla on mahdollisuus hakeutua toiminnanohjauksen kokeilun piiriin. On aiheellista varmistua, että kokeilun piiriin hakeutuisi ainakin yksi ammatillinen erityisoppilaitos. Tämä voitaisiin toteuttaa ammatillisille erityisoppilaitoksille suunnatulla velvoittavalla ohjauksella.

Lakiesityksen 1 §:n perustelujen mukaan koulutuksen laadulla tarkoitetaan koulutuksen kykyä vastata koulutukselle asetettuihin tavoitteisiin sekä opiskelijoiden ja asiakkaiden tarpeisiin. Laatuun kuuluvat myös opiskelijan saama opetus ja ohjaus. On välttämätöntä, että kokeilussa, ja yleensäkin ammatillisessa koulutuksessa, huolehditaan näkövammaisten opiskelijoiden saaman opetuksen ja ohjauksen laadusta. Heillä on yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen opetukseen ja ohjaukseen näkevien opiskelijoiden kanssa. Tämän on toteuduttava myös käytännössä. Ellei ammatillisessa oppilaitoksessa ole riittävää osaamista, sitä tulee hankkia oppilaitoksen ulkopuolelta.

Esityksen 1 §:n perustelujen mukaan koulutuksen saavutettavuudella tarkoitetaan maantieteellistä saavutettavuutta sekä saavutettavuutta erityisryhmien näkökulmasta. On huomattava, että saavutettavuudella tarkoitetaan myös digitaalisten järjestelmien ja palvelujen saavutettavuutta eli sitä, että ne toimivat näkövammaisten ihmisten käyttämien apuvälineiden (ruudunlukuohjelma ja suurennusohjelma) kanssa. Näkövammaisten ihmisten näkökulmasta on välttämätöntä, että tämä saavutettavuuden osa-alue varmistetaan. Ellei näin tehdä, näkövammaiset eivät voi kyseisiä palveluja tai järjestelmiä käyttää. Tässä saavutettavuudessa on opiskelijoiden ohella muistettava, että näkövammaisen voi olla myös opiskelijan huoltaja tai koulutussektorilla työskentelevä ammattilainen.

Hallituksen esityksessä todetaan, että ”Vammaisten ammatillisesta koulutuksesta vastaavat ammatilliset erityisoppilaitokset.” Tämä ei pidä paikkaansa. Suurin osa ammatillisessa koulutuksessa olevista näkövammaisista opiskelee tavallisissa ammatillisissa oppilaitoksissa. Tämä koskee myös muulla tavoin vammaisia ihmisiä. Vain pieni ryhmä näkövammaisista on heitä, jotka opiskelevat ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Näkövammaisten liitto edellyttää, että tämä vammaisten ihmisten koulutukseen liittyvä virheellinen tieto korjataan.

Sen sijaan ammatillisten erityisoppilaitosten roolia tavallisten ammatillisten oppilaitoksen tarvitsemassa tuessa, ohjauksessa ja neuvonnassa tulisi korostaa. Tällä hetkellä tämä konsultatiivinen rooli toteutuu heikosti. On välttämätöntä, että ammatilliset oppilaitokset saavat jostain tukea, ohjausta ja neuvontaa, jos he tarvitsevat sitä näkövammaisen opiskelijan opetuksen toteuttamisessa. Tätä Konsultatiivista ohjausta tulisi saada ammatillisilta erityisoppilaitoksilta nykyistä helpommin ja paremmin.

Rahoituksen uudistusta koskevat säädösehdotukset

Ammatillisen koulutuksen rahoitusta koskevat pykälät esitetään uudistettaviksi. Epäselväksi jää, mikä tulee rahoituksen uudistamisen jälkeen olemaan niiden näkövammaisten ihmisten tilanne, jotka joutuvat kesken työuran ja työiän kouluttautumaan uuteen ammattiin. Ihmisiä näkövammautuu työikäisinä ja työssä olevina. Tällöin he monesti uudenlleenkouluttautuvat ammattiin, jossa työskentely on näkövammaisena mahdollista. Osalle myös riittää lisä- tai täydennyskoulutus ja osan ammatti on jo sellaisenaan sovellettavissa näkövammaisena työskentelyyn. Näkövammaisista osalla on etenevä silmänsairaus. Heidän näkötilanteensa heikkenee

vähitellen. Myös he tarvitsevat todennäköisesti jossain hetkessä uudelleenkoulutusta tai vähintään lisä- tai täydennyskoulutusta, jotta voivat jatkaa työelämässä. Näitä ihmisiä on sekä ammatillisen koulutuksen että korkeakoulutuksen käyneissä. Näkövammaisten liitto kysyy, millä tavoin näiden ihmisten koulutusmahdollisuuksien tosiasiallinen toteutuminen on varmistettu uudistuksessa. Ellei tätä varmisteta, on riski, että näkövammaisen tai näkövammautunut ihminen joutuu jäämään eläkkeelle, koska hän ei pääse koulutukseen, jonka tarvitsisi voidakseen jatkaa työelämässä.

Tutkinnon ja tutkinnon osia suorittaneiden työllistymisen ja jatko-opiskelun korkeakoulussa osuuden rahoituksessa esitetään olevan 18 %. Näkövammaisten liitto toivoo, että tällä osuudella olisi positiivinen vaikutus ammatillisten oppilaitosten motivaatioon ohjata näkövammaisia opiskelijoita nykyistä vahvemmin työelämään ja tukea heidän työllistymistään tai opintojen jatkamista korkeakouluissa. Työelämään ja työllistymiseen liittyvässä ohjauksessa ammatilliset oppilaitokset voivat käyttää oman työnsä tukena Näkövammaisten liitossa olevaa työelämän asiantuntemusta.

Ammatillisesta koulutuksesta säädetyn lain opiskelijavuosia koskevaan 26 §:ään esitetään muutosta, jolla on vaikutusta myös rahoitukseen. Pykälää esitetään muutettavaksi siten, että järjestämisluvassa määrättäisiin jatkossa rahoituksen perusteena käytettävien opiskelijavuosien enimmäismäärästä. Enimmäismäärällä rajoitettaisiin vain jatkuvan oppimisen opiskelijavuosien määrää. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että tämä ei saa vaikuttaa kielteisesti näkövammaisten tai näkövammautuvien ihmisten uudelleenkoulutusmahdollisuuksiin. On huolehdittava, että rahoitukseen esitettävät muutokset takaavat edelleen mahdollisuuden kouluttautua uudelleen, mikäli se on työssä jatkamisen kannalta välttämätöntä.

Oppimisen tukea ja erityistä tukea koskevat säädösehdotukset

Oikeudesta erityiseen tukeen säädetään lain 64 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän tarvitsee todennettujen oppimisvaikeuksien tai muiden syiden vuoksi säännöllistä tai pitkäaikaista erityisopetusta tutkinnon tai koulutuksen mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamiseksi eikä 63 §:ssä tarkoitettu oppimisen tuki ole riittävää opiskelijan tuen tarpeiden kannalta. Momentissa ovat korostetusti esillä oppimisvaikeudet. Vammaisuus on eri asia kuin oppimisvaikeus. On mahdollista, että näkövammaisella opiskelijalla on myös jokin oppimisvaikeus, mutta itse näkövamma ei ole oppimisvaikeus vaan vamma. Näkövammaisten liitto vaatii, että tämä kirjaus korjataan lisäämällä momenttiin erillinen maininta vammaisuudesta. Tällöin muotoilu on sama kuin nyt voimassa olevassa laissa ammatillisesta koulutuksesta. Muotoilun tulee olla seuraava:

”Opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsee...”

Positiivista on, että pykälässä säädetään erityisen tuen tarkoittavan myös muita erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Esityksessä mainitut erityiset opetus- ja opiskelujärjestelyt ovat usein oleellisen tärkeitä näkövammaisen tai kuulonäkövammaisen opiskelijan opintojen sujumisen kannalta.

Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä, että erityinen tuki kattaa erityisopetuksen lisäksi myös laajamittaisen ja yleisemmän opintoja ja opiskelua tukevan tuen.

Samoin on positiivista, että perusteluissa todetaan, että erityinen tuki työpaikalla järjestettävässä koulutuksessa tulisi varmistaa. Koska lain perusteluilla ei säädetä, työpaikalla järjestettävän koulutuksen kirjaus on perusteltua lisätä pykälään. Lisäksi Näkövammaisten liitto muistuttaa koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta toteuttaa yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia, jotka ovat myös osa erityistä tukea.

On kannatettavaa, että erityinen tuki kirjataan opiskelijan henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan. Tukitoimien ja erityisjärjestelyjen tosiasiallisen toteutumisen ja vaikuttavuuden seuranta on välttämätöntä ja sitä tulee tehdä systemaattisesti. Mikäli on tarvetta tehdä muutoksia näkövammaisen opiskelijan tukitoimiin, kohtuullisiin mukautuksiin tai erityisjärjestelyihin, ne tulee tehdä viipymättä ja yhteistyössä näkövammaisen opiskelijan sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Näkövammaisten liitto muistuttaa perheiden kuormittumisesta heidän hakiessaan palveluja ja tukitoimia nuorilleen. Perheiden kuormittuminen ei rajoitu tukitoimien ja palvelujen hakemiseen, vaan heidän tulee usein myös tukea, neuvoa ja auttaa nuoren oppilaitosta ja sen henkilökuntaa nuoren opiskelun järjestelyissä. Tilanne on kestävä ja se on yhdenvertaisuuden periaatteiden vastainen. Sellaiset nuoret, joiden vanhemmilla ei ole voimavaroja tukea oppilaitosta, ovat erittäin heikossa asemassa. Näkövammaisten liitto ja Lihastautiliitto selvittivät vuoden 2024 alussa tehdyllä kyselyllä eri tavoin vammaisten nuorten perheiden kokemuksia nuoren siirtyessä perusopetuksesta toiselle asteelle. Sekä tässä kyselyssä että Näkövammaisten liiton tekemässä asiakastyössä näkyy yllä mainittu kuormittuneisuus. Se aiheuttaa ajoittain myös tilanteita, joissa perhe ei muista hakea näkövammaisen nuoren tarvitsemaa palvelua tai tukitoimeja, koska asiasta ei joko ole tietoa tai kokonaistilanteessa on liikaa kuormittavia tekijöitä.

Näkövammaisten liitto jakaa huolen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin kohdistuvasta kasvavasta paineesta. Yhä useampi oppilas on perusasteella joko tehostetun tai erityisen tuen piirissä, eikä ole tarkoituksenmukaista, että kaikki nämä oppilaat jatkaisivat opintojaan perusasteen jälkeen ammatillisissa erityisoppilaitoksissa.

Tilaukoulutusta koskevat säädösehdotukset

Ei huomioita.

Muut ammatillisesta koulutuksesta annettua lakia koskevat säädösehdotukset

Ei huomioita.

Asetusluonnokset

Ei huomioita.

Muut kommentit

Näkövammaisten liitto pitää ammatillisten erityisoppilaitosten ja ammatillisten oppilaitosten välistä yhteistyötä erittäin tärkeänä osana ammatillisen koulutuksen järjestämistä. Tämä yhteistyö ei nykyisellään ole toimivaa. Ammatilliset oppilaitokset eivät osaa hyödyntää ammatillisten erityisoppilaitosten osaamista. Nykyinen esitys ei tuo ratkaisua tähän ongelmaan. Yhteiskunnallisella tasolla on, oppivelvollisuuden laajenemisen myötä, pidettävä jo merkittäväksi nousseena ongelmana ammatillisiin erityisoppilaitoksiin kohdistuvaa painetta kasvaneiden hakijamäärien muodossa.

Monet näkövammaiset nuoret pystyisivät opiskelemaan ammatillisissa oppilaitoksissa, ja tämä myös edistäisi heidän integroitumistaan työelämään, mutta ammatillisissa oppilaitoksissa ei ole kokemusta eikä osaamista näkövammaisten opiskelijoiden tukemisesta. Ammatillisissa oppilaitoksissa ei myöskään ole tietoa tai vakiintuneita toimintamalleja koskien yhteistyötä ja avun hakemista ammatillisista erityisoppilaitoksista. Näissä tilanteissa ammatillisten oppilaitosten henkilökunta kuormittuu, kun he pyrkivät itsenäisesti hakemaan ratkaisuja ongelmiin sen sijaan, että he ottaisivat yhteyttä ammatilliseen erityisoppilaitokseen tai muuhun vastaavaan resurssikeskukseen, joka pystyisi heitä auttamaan.

Perusasteella toimiva Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri voisi toimia mallina ammatillisen koulutuksen piirissä käyttöön otettavalle järjestelylle, jossa ammatillisten oppilaitosten henkilökunta voisi matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä resurssikeskukseen ja saada tukea opetuksen ja opiskelun järjestelyiden kysymyksiin. Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin tehtäväkentän laajentamista koskemaan myös toista astetta voisi arvioida, sillä tällä tavoin Valteriin sen henkilökunnan ja ohjattavien oppilaiden pitkien asiakassuhteiden myötä kertynyt tieto olisi mahdollista saada tukemaan nuoren opiskelua myös toisella asteella.

Näkövammaisten liitto muistuttaa yhteistyöstä vammaisjärjestöjen kanssa. Ammatilliset oppilaitokset voivat käyttää työnsä tukena esimerkiksi Näkövammaisten liitossa olevaa näkövammaisuuteen, koulutukseen ja työelämään liittyvää asiantuntemusta.

Hallituksen esityksessä vaikutusarviointien kohdalla todetaan, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus on tullut Suomessa voimaan 1.1.2016. Todellisuudessa sopimus on tullut voimaan 10.6.2016.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nakovammaistenliitto.fi

työelämäasiantuntija Ville Ukkola, ville.ukkola@nakovammaistenliitto.fi

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry